

СРЕД ПОМАЦИТЕ В ЗАПАДНА ТРАКИЯ

Sofia – Zlatograd – Xanthi – Thermes – Flafki - Komotini – Iasos – Organi

“В Скеча сме наши, говорим помашки”, обяснява ми Husnia в автобуса, докато пътуваме от град Ксанти Xanthi до нейното родно село Термес Thermes, което местните мюсюлмани наричат Лъджа, Ladzha, Баните. Husnia отива да празнува Едерлез Ederles край минералните извори на 10 км от границата с България. Помаците в Западна Тракия наричат град Xanthi Скеча или с турското название Искече Iskesce. Те са затворена общност, живеят в периферни планински села в Западна Тракия (района на Xanthi, Komotini, Evros), които наричат с имена, които липсват на географските карти и табели, помежду си говорят на диалект, който наричат “наш” и е част от родопските говори в България.

Всяка година помаците, както се наричат славяноезични мюсюлмани от Западна Тракия, Гърция, се събират на 6 май в Thermes, да празнуват Едерлез, края на зимата и идването на лятото. В три големи ресторанта се пече агне и звучи музика на три езика – български, гръцки и турски. Най-богато е празненството, организирано от Пангръцкия помашки съюз, на която гостуват музиканти от Виевската фолклорна група от България. Лидерът Ахмет Имам смята, че в Гърция има 80 хиляди помаци, които говорят помашки, пеят песни, които се пеят и от другата страна на границата, в българската част на Родопите. В Гърция този говор не се учи в училище, предава се от по-старите на по-младите, в семействата на славяноезичните мюсюлмани. От 1998 г. културната организация издава и вестник “Загалиса” на помашки с гръцка транскрипция (дума в говорите на планината Родопи, означаваща галиме се, обичаме се). Преди обед на тържеството на Пангръцкия помашки съюз пристига с хеликоптер спонсорът на празника - гръцкият крупен бизнесмен Prodromos Emfiyescioglu, почетен член на културната асоциация. В съседната таверна звучи музика на гръцки език, а до нея има сцена, на която има банер с надпис на турски език, звучи турска музика. В музикалната какофония прозират аспирациите на тенденциите, които се борят за идентичност на това малко периферно малцинство – помашка/българска, гръцка и турска.

Сутрин на Едерлез традицията повелява къпане във вода със здравец. Тази година много българи мюсюлмани от близките села в българската част на планината Родопи също празнуват Едерлез в Thermes, на Лъджата. В един от минералните извори се къпят български мюсюлманки от българското село Неделино заедно с жени от Лъджата. Говорят без преводач: *“Ние сме един народ, наши са в Лъджата и Шеин, също като нас приказват”*, казва Насибинка от българското село Неделино. Шеин, на гръцки Ехинос Echinós, е голямо помашко село в района на Ксанти, град, който и българите мюсюлмани от планината Родопи също наричат Скеча. От границата с България до Ксанти живеят помаци в села, които на картите и табелите имат гръцки имена, а местните мюсюлмани наричат с български имена – село Емонио Emonio е Вълканово, с. Пахни Pahnî е Пешавик. На Едерлез в Лъджата най-елегантни са младите жени от село Глафки Glafki (Гечебунар, 2 хил. души население). Те се открояват с ярки копринени “чембери”, шамии, с които задължително се пребраждат помакините. Ali Rongo Али Ронго, музикант от Глафки, обяснява идентичността на мюсюлманите от Скеча: *“Ние не сме турци. Мюсюлмани сме,*

разбираме се с хората от България – Широка лъка, Смолян. Много думи са родопски”.

Достъпът до тези планински гранични села на 30 километра от граничната зона е бил ограничен за чужденци до 1995 г. С влизането на България в ЕС, мюсюлманите от двете страни на Родопите – българска и гръцка, се опознават взаимно. Особено след 15 януари 2010, когато премиерите на България и Гърция откриват новия граничен пункт Zlatograd – Thermes. Град Златоград е само на 10 минути от границата с Гърция и много хора от района на Ксанти, Драма и Кавала идват на шопинг туризъм в Златоград. Мюсюлманите от граничните села в тази част на Гърция са наричани в Златоград “наши”, защото говорят на архаичен диалект, близък до този в родопските села в България. Александър Митушев, крупен хотелиер и собственик на частен етнографски комплекс в Златоград, смята, че отварянето на новия граничен пункт помага за развитие на културен туризъм и възстановява старите връзки между България и Гърция. В етнографския комплекс са реставрирани къщи на местните търговци от 19 век, които слизали до пристанищата в Егейско море в Porto Lagos Порто Лагос, купували стоки и ги пренасяли до Златоград с камили. Българоезичните мюсюлмани в Гърция са мост между двете държави, смята бизнесменът. *“Това са българи мохамедани, помаци. Тези хора са живели изолирано, в Гърция ги наричат помаци и са оставени под влияние на Турция.. Много от тях са завършили в Турция, някои от младите разбират повече турски, отколкото български”.*

Помациите от Скеча говорят гръцки и помашки, а помациите от района на Комотини Komotini говорят гръцки и турски и са на път да забравят помашкия. Турската пропаганда успява да представи цялата група на мюсюлманите като турци заради общата религия, обяснява Zafeirios Mekos, Зафериос Мекос, адвокат от Комотини (наричан още с турското име Гюмюрджина *Gümülcine*), експерт по мюсюлманските малцинства в Западна Тракия. Според него Едерлез се използва от турците за отдалечаване на помациите от християните. Според него в гръцка Тракия има около 35 хил. помаци. *“Помациите държат на своята собствена помашка идентичност. Помациите са сунити, в някои от селата до границата с Турция има малко kazalbashi, казълбаши – те изповядват мистичен ислям, пият вино, жените са по-свободни, не носят фередже. Казълбашите имат някои християнски традиции – кръстят се, когато разчупват хляба, рисуват кръст на челото.”*

В Ясмос Iasmos, 5-хилядно село в подножието на планината между Комотини и Ксанти, наричано от местните мюсюлмани Ясю кьой, живеят славяноезични мюсюлмани и гърци. Препитават се, като отглеждат животни и тютюн. Наричат диалекта, на който говорят къщи помашки, но са на път да го забравят. Овчарят Мюмюн е роден на границата с България в село Калотико Kaloticho, Угурли на помашки. Мюмюн запява известна родопска песен, която се пее в България “Бела сам бела юначе”. Айше, 80-годишна помакиня, също родена в Угурли има роднини в България. Когато слезли от планината долу в Ясмос Iasmos, знаели само помашки и урумски (така местните гора наричат гръцкия език), но научили и турски език. Айше е местната шаманка, тя лее куршум – стар езически ритуал с олово, който разваля “nazar”, както наричат

урочасването от зли очи. Когато я помолих да запее стара песен, тя се сети само за песни на турски, забравила е песните на стария диалект, не ги е пяла от години.

В Органи Organi (Хеметли), село в района Родопи до Комотини, кметът Мехмет Еминоглу обяснява, че от всички 11 помашки села в общината само в с. Миртиски Mirtiski (Мусаджик) се говори помашки. Младите забравят езика, а песните се пеят само от старите хора. *“В началното училище тук се учи на гръцки и турски език. Има училища за малцинства. Тук в Гърция правителството казва, че тези хора са турци и на училищата има табели, че са турски, а не мюсюлмански. В Гърция страхуват, че България може да претендира за българско малцинство.”*

Община е отпечатала картички с планинския черен път, който свързва Органи със съседните села в България. Според кмета Еминоглу това население прилича на ябълка, разделена на две половини в планината Родопи – всяко село в Гърция, има село близък в България. Какви са славяноезичните мюсюлмани? *“Ние сме европейски граждани, гръцки граждани, мюсюлмани по религия, по произход – османски или турски, така се чувстват повечето хора тук. Аз разбирам български, но не мога да пиша на български. Когато се роди дете в наша къща, първо проговаря на помашки”.*

Снимки Архивна снимка, Етнографски комплекс в Златоград
Жени от село Глафки, 6 май, Едерлез, Лъджата
Едерлез, Лъджата, 6 май

6 май, Лъджата, Едерлез на Пангръцкия помашки съюз - Prodrornos Emfiyecioglu,
Ахмет Имам и Виевската фолк група от България

Шаманката Айше лее куршум срещу зли очи

Zafeirios Mekos

Ксанти, наричан Скеча от помаците в България и Гърция